

*Aynur Əzizova. Türk romanı və avropalaşma // Əlyazmalar yanmır, 2018,
№ 2 (7), s.136-138.*

UOT: 82.0

Aynur Əzizova

dissertant

*Elm və təhsil mərkəzi "Təfəkkür Universiteti",
Bakı şəhəri, Təbriz küçəsi 19.
aynur_aziz.14@mail.ru*

TÜRK ROMANI VƏ AVROPALAŞMA

Açar sözlər: *Türkiyə, roman, avropalaşma, tənziyat*

Key Words: *Turkey, novel, europeanization, regulation*

Ключевые слова: *Турция, роман, европеизация, регулирование*

Türk ədəbiyyatında roman Avropa ədəbiyyatındakı kimi bir inkişaf yolu keçməmişdir. Türk romanı daha çox Avropa romanlarından edilmiş tərcümələr və təqlidlər sayəsində meydana çıxmışdır (2.səh 9). "Tənziyat" fərmanından sonra Osmanlı imperiyasında başlayan "Batılılaşma", "Avropalaşma" hərəkəti ədəbiyyatdan da yan keçmir. İlk türk romanlarının müəllifləri sayılan Şəmsəddin Sami, Namiq Kamal, Əhmət Mithat öz əsərlərində avropanı müasirliyin, yüksək mədəniyyətin daşıyıcısı, türk ədəbiyyatını isə geriliyin nişanı kimi önə çıxarmışlar. Şəmsəddin Sami avropa ədəbiyyatı və şərq ədəbiyyatını müqayisə edərkən deyirdi: "Şekspiri, Molyeri, Höteni oxuyan bir oxucu, Leylinin ay ilə söhbətindən, Fərhadın dağları yarmasını, Məcnunun vəhşi heyvanlar əhatəsindəki yaşayışını əsas mövzu edən şərq hekayələri ilə yüksək mədəniyyətə çatmaq imkansızdı"(3.səh 321). Namiq Kamal da "Mükkadime-I Celal" adlı əsərində Ş.Sami kimi daha çox tilsim, dəfinə tapmaq, ah ilə yanmaq və ya külüng ilə dağ yarmaq kimi hadisələri mövzu edən Şərq ədəbiyyatını müasir dünyaya layiq görməmişdir. Ş.Sami və N.Kamal kimi Əhmət Mithat da avropa ədəbiyyatına olan heyranlığını gizlətməmiş və avropalı yazıçılardan heyranlıqla bəhs etmişdir.

"Tənziyat" dönməndə "batılı" mənasına gələn hər şeyi almaq bir moda halını almışdı. Bu xüsusda deyən Ahmet Hamdi Tanpınar deyirdi "Bizim Batılılaşmamız çinlinin pantolon yapımına bənzər, yırtığıyla, söküyülə, əksikləriylə aynen alıp giymişiz, İstanbul bu devirdə kahve bakkallarıyla Rum, modası ilə Fransız, paltosu ilə İngiliz, biralılarıyla Alman, musiqisiylə İtalyan və İspanyol, beqçi və hamalı ilə Türk bir İstanbul" (1.səh 27). O dövr türkiyəsində "batılılaşma" meylinin özü ilə gətirdiyi Qərbə qarşı bir əziklik duyğusu da hiss edilirdi. Yüzlər boyunca islam ideologiyasının hegemon olduğu bir ölkədə bu ideologiyadan uzaqlaşmaq, xalqın yaşayış tərzini halına gəlmiş islami dəyərlərdən qopub avropanın əldə etdiyi mədəni, ticari, elmi yenilikləri qəbul etmək Türk toplumu üçün heç də asan olmamışdır. Avropaya bənzəmək istəyini əsas məsələ kimi qarşıya qoyan ilk türk romanları daha çox avropanın zahiri bənzərliyini öz roman qəhrəmanları vasitəsilə türk cəmiyyətinə təqdim etməyə başlayırlar. İlk yaranan romanlar müəlliflərinin siyasi baxışlarını da özündə əks etdirmiş və bununla da ədəbiyyatdan siyasi düşüncələrinin təqdimatı kimi istifadə etmişlər. Bu isə ədəbiyyatı daha çox şəxsi maraqların daşıyıcısına çevirmişdir. Türk romanının meydana çıxdığı ilk vaxtlardan avropalaşma daim ədəbi mövzular içərisində öz aktuallığı ilə seçilmişdir. Bu mövzunu bu qədər aktual edən başlıca səbəb türk toplumunun Şərq və Qərb mədəniyyətləri arasında sıxışb qalmasıdır.

“Avropalaşma” hərəkatı Birinci Dünya müharibəsi, Qurtuluş savaşı və Atatürk devrimləri ilə daha qarışıq hal alır. 1950-ci illərə qədərki Türk romanlarının əsas mövzusu demək olar ki şərqi və qərbi dəyərlərinin çarpışmasını özündə əks etdirirdi. Bu dövrdə yazılan romanların əsas süjet xəttini avropasayağı yaşam tərzini mənimsəməyə çalışan türk gənci, miras davaları, yanlış sevgi macəraları ardınca qaçan yeni türklər idi. Şərqi min bir gecəsinə xatırladan bu tip romanlar avropa geyimində Şərqi təmsil edirdi. N.Kamalın “İntibah”, “Cezm”i, Ə.M.Əfəndinin “Fəlatun bəy və Rəqim əffəndi”, “Yeniçərilər”, “Hənz 17 yaşında”, “Hasan Mellah”, H.R.Gürpınarın “Şık”, R.Mahmut Əkrəmin “Araba sevdası”, H.Z.Uşaqılığilin “Aşk-ı Memnu” və b. romanların baş qəhrəmanları avropasayağı yaşayışa özənərək düşdükləri çevrə içərisində ruhən faciə yaşayan yeni türk gəncliyini təmsil edirdilər.

“Tənzimət” dönəminin roman yazıcıları əslində üzərlərinə çox ağır bir missiyanı da götürmüşdülər. Onlar dönəmin aktual problemlərini qələmə almaqla romançı təxəyyülündən uzaq düşsələr də cəmiyyətin düçar olduğu cəhaləti yetərincə vurğulamışlar. Düzdü, obrazların daxili aləmini təhlil etmə bacarıqları olmasa da, bu ilk türk roman ustalarının türk ədəbiyyatının daha sonrakı inkişafındakı rolunu kiçiltmiş, əksinə onların buraxdığı səhvlər gələcək romançılara və tənqidçilərə yön göstərmişdir.

Türk ədəbiyyatının 50-ci illərdən sonrakı mərhələsi türk romanının inkişafında xüsusi bir mərhələ təşkil edir. Daha çox kənd həyatını, Anadolunun ucqar vilayətlərində yaşayan insanların həyat mücadiləsini mövzu edən romanlar türk romanını özünəməxsus məcrada inkişafına yol açmışdır.

1950-ci və 1960-cı illərdə cəmiyyətin problemlərini əks etdirən əsərlərin yerini 1970-ci illərdə şəxsiyyəti təsvir edən romanlar tutur. Qərbi yazıcıların yüz il ərzində əldə etdikləri yeniliklərlə təzəcə tanış olan türk romançısı yeni bir yarışın içində tapır özünü. Bu artıq qərbə bənzəmək, avropalaşmaq hərəkatı deyildi. Bu türk romanının dünya arenasına gəlişi və özünü təsdiqi idi. XXI əsrin astanasında türk romançısı artıq Avropaya bənzəməzdi, əksinə “avropaya roman yazmağı” öyrədirdi.

Ədəbiyyat:

1. Ahmet Hamdi Tanpınar. Yaşadığım gibi, İstanbul, 1977.
2. Berna Moran. Türk ədəbiyyatına eleştirel bir bakış, İstanbul, 2008.
3. Yeni türk edebiyatı antolojisi, III cilt, İstanbul, 1979.

Айнур Азизова

Турецкий роман и европеизация

РЕЗЮМЕ

В турецкой литературе жанр романа появился под влиянием, начавшихся в Османской империи после указа «Танзимат». Последние около 150 лет турецкий роман ориентирован на тенденцию европеизации в примерах литературных произведений.

Причина актуальности проблемы в том, что искусство и культура Турции, расположенной на пересечении восточной и западных цивилизаций, развивалась между этими двумя культурами.

Aynur Azizova**Turkish novel and Europeanization*****SUMMARY***

The Novel in Turkey literature was founded after the ordinance “Tanzimat” influenced by the reforms that began in the Ottoman empire. We can see more characters in Europe style in the first turkish novels. Last 150 years the turkish novel keeps alive the europeanization trend in its own literary examples. The reason of the actuality of this problem is that staying close of Turkey located at the crossroads by East and West civilisation between two cultures.

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 10.11.2018

Çapa qəbul olunma tarixi: 07.12.2018

Professor **Firuzə Ağayeva**
tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur.